

Глушкова Л. І.*

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті йдеться про педагогічні умови використання художньої літератури в моральному вихованні дітей, розкривається її місце у формуванні моральних цінностей і окреслюється напрям використання дитячої літератури в дошкільній педагогіці.

Актуальність теми обумовлена необхідністю вирішення проблеми формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку за допомогою художньої літератури в складних та неоднорозначних умовах соціуму. У цей час спостерігається зниження інтересу до художнього слова в дитячому середовищі, що, у свою чергу, ускладнює прилучення дітей до світу літератури, а через неї – до фундаментальних цінностей моралі.

Проблемою морального виховання займався багато видатних учених, таких як: В. Сухомлинський, К. Ушинський, О. Вишневецький, Я.-А. Каменський, Й. Песталоцці, С. Русова, А. Макаренко, М. Стельмахович, О. Ожич та інші.

З педагогічних позицій проблему моральних цінностей розглядали Ш. Амонашвілі, Н. Асташова, Б. Гершунський, Н. Дереклеєва, М. Казакіна, В. Караковський, Н. та ін. Проблема ціннісних орієнтацій отримала відображення в роботах О. Леонтєва, А. Петровського та ін. У роботах І. Афанасьєвої, А. Здравомислова, В. Оссовського, В. Тугаринова досліджено теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій особистості. Видатні представники педагогічної думки та письменники вказували на важливість виховання дітей і молоді засобами художнього слова.

Свого часу видатні представники прогресивної педагогічної думки, письменники та громадські діячі: Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Духнович, М. Коцюбинський, А. Макаренко, С. Миропольський, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Л. Толстой, Л. Українка, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко вказували на важливість виховання дітей і молоді засобами художнього слова. Адже саме література як вид мистецтва покликана плекати високі духовні цінності, почуття прекрасного, гуманізм, патріотизм. Органічною складовою художньої літератури є дитяча література, яка володіє потужним виховним потенціалом і сприяє становленню й розвитку підростаючої особистості.

Робота з виховання дитини – процес систематичний. Важливо, щоб діти, постійно отримуючи моральні знання і уявлення, опинялися в життєвих ситуаціях, які б сприяли емоційному переживанню отриманих знань, їх усвідомленню й закріпленню [5].

Щоб змінити на краще моральність нашого суспільства,

* © Глушкова Л. І.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

необхідно пам'ятати, що вихованість дітей – результат кропіткої щоденної роботи, а також тих реальних міжлюдських стосунків, у які включається дитина з перших днів свого життя і активним учасником яких вона залишається всі наступні роки.

Навчання та розвиток дітей неможливі без засвоєння ними вимог до поведінки в суспільстві та дотримання норм суспільної моралі, адже моральний вплив на вихованця становить головне завдання виховання, набагато важливіше, ніж розвиток розуму та наповнення голови знаннями, адже моральність людини є результатом засвоєння і внутрішнього прийняття нею норм моралі, які зумовлюють її поведінку, ставлення до себе і світу.

Моральне виховання – це:

- одна з форм відтворення, успадкування моральності;
- цілеспрямований процес залучення дітей до моральних цінностей людства і конкретного суспільства;
- формування моральних якостей, рис характеру, навичок і звичок поведінки.

Основою морального виховання є мораль.

Під мораллю розуміють історично сформовані норми і правила поведінки людини, що визначають його ставлення до суспільства, праці, людей [6].

І. Бех дає таке визнання моральності – це внутрішня мораль, мораль не показна, не для інших – для себе [2].

З плином часу дитина поступово опановує прийняті в суспільстві норми і правила поведінки і взаємин, привласнює, тобто робить своїми, притаманними їй, способи і форми взаємодії, вираження ставлення до людей, природи, особисто до себе.

Під моральним вихованням розуміємо взаємодію дорослого і дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки [3]. В основі завдань морального виховання дітей дошкільного віку в умовах сьогодення є:

- виховання фізично і морально здорової дитини;
- створення атмосфери емоційного тепла, любові;
- засвоєння моральних цінностей, виховання культури поведінки, правдивості, гідності, честі;
- формування естетичних смаків;
- забезпечення єдності поколінь, збереження традицій, виховання національної свідомості [4].

Становлення уявлень особистості про світ, стосунки людей, про себе починається в дошкільному дитинстві одночасно з розвитком почуттів і моральних якостей (гуманізму, колективізму, любові до батьків та ін.) і продовжується протягом життя.

Оскільки однією з головних цінностей дошкільного віку є висока емоційна чуйність у сприйнятті художнього слова, здатність яскраво переживати описані події, неодноразово з хвилюванням стежити за розвитком сюжету, тому використання художньої літератури є одним з провідних засобів фор-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

мування морального досвіду у період дошкільного дитинства. Виховання гуманних почуттів, духовних цінностей необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку з загальним емоційним розвитком дитини. Емоційне ставлення дітей до оточуючого є непрямим показником становлення їх почуттів. Художня література сприяє виникненню у дітей саме емоційного ставлення до описаних подій, природи, героїв, персонажів літературних творів, до оточуючих їх людей, до дійсності. Важливу роль у вихованні підростаючої особистості відіграє дитяча література, яка є органічною і невід'ємною складовою загальної літератури. Дитині, яка тільки починає пізнавати оточуючий світ, дуже потрібні книги, які готують її до активного життя в суспільстві. Твори дитячої літератури, проходячи крізь увагу і серце юного читача, збуджують у ньому співчуття до доброго і прекрасного, розширюють загальний кругозір, учать любові й відданості, стійкості й незламності, чесності й наполегливості.

Зокрема О. Хролець зазначає, що дитяча література забезпечує перехід гуманістично-ціннісних орієнтацій у внутрішнє надбання особистості [9].

Художня література має велику перевагу серед мистецтв, як засобів виховання гуманних почуттів та формування духовних цінностей. Ця перевага виявляється і в можливості активно впливати на почуття і розум дитини, розвивати її емпатійність, емоційність. Недостатній розвиток цих якостей призводить до штучного обмеження можливостей дитини, вихованню людини, яка не відчуває, не розуміє, не співпереживає.

Вплив художньої літератури збільшується завдяки специфіці сприймання художніх творів дітьми дошкільного віку, що визначається їхніми віковими і психологічними особливостями: підвищена чутливість до зовнішніх впливів, безпосередність сприйняття оточуючого світу, високий рівень наслідування та емоційного «зараження». Сприймаючи високохудожні твори, аналізуючи їх, діти вчать оцінювати вчинки і поведінку літературних героїв. Літературний твір сприймається дітьми в цілому, в єдності його змісту й художньої форми, а розуміння виявляється в судженнях та поглядах.

Так, наприклад, після знайомством із творами сучасної письменниці Лесі Вороніної дітям хочеться зробити щось добре й гарне, вони починають дивитися на себе та навколишній світ добрими, світлими очима.

Використання казки є одним із провідних засобів формування емоційного досвіду у період дошкільного дитинства. Залежно від ситуації почуття та емоції можуть бути позитивними, негативними, орієнтувальними. Зазвичай діти супроводжують їх виразними рухами: мімікою, пантомімікою, голосовими реакціями. Наприклад, у казці «Троє поросят» дорослий засуджує легковажність тих поросят, які не захотіли будувати надійного дому, а дитина ототожнює себе з усіма персонажами, «проживаючи життя» кожного з них. Адже троє поросят – це один і той

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

самий персонаж, лише на різних етапах розвитку. У цій казці досить яскраво проілюстровано дорослішання особистості.

Кожній дитині знайомий стан, коли вона сповнена злістю, бажанням зламати чи зруйнувати щось. Це «вовк», що живе у кожному з нас. Та казка підказує: Вовк – некерована агресія, що завжди жорстоко карається. Звідси – опосередкований вплив моралі: учись керувати «вовком» у своїй душі [8].

Виховання художнім словом призводить до великих змін в емоційній сфері дитини, що сприяє появі живого відгуку на різні життєві події, змінює її ставлення до речей, перебудовує її суб'єктивний світогляд. Під час читання творів дитина уявляє перед собою певну картину, конкретну ситуацію, образ, переживає описані події, і чим сильніше її переживання, тим багатше її почуття й уявлення про дійсність. Моральні норми та правила в художніх творах набувають живого змісту, стають доступними і зрозумілими та легко приймаються дитиною як єдиний правильний варіант поведінки. Дитина ніби входить всередину подій художнього твору, ніби стає їх учасником. Часто вихователі використовують під час занять такі твори К. Ушинського, як: «Гусак і журавель», «Два козлики», «Бджоли та муха», «Лисиця та журавель», «Півник із родиною», «Суперечка тварин», метою яких є показ моральних норм спілкування, ставлення один до одного, допомоги один одному та взаємодопомоги за допомогою художнього слова, адже діти, зіставляючи себе з героями цих творів, самостійно роблять певні висновки, що є головним у засвоєнні правил моральної поведінки [7].

Використовуючи художню літературу тільки для вирішення завдань з розвитку мовлення та поетичного слуху, ми втрачаємо велику частину потенціалу цього засобу. А надмірне моралізування, одностороннє трактування художніх образів зводять нанівець всю ефективність, заважає розвитку почуттів, духовної свідомості, правильного ціннісного ставлення до дійсності.

Коли мова заходить про розвиток ціннісної свідомості дітей, виховання гуманних почуттів, необхідно ставити питання, які викликають у дітей інтерес до вчинків, мотивів поведінки героя, їх внутрішнього світу, переживань. Ці питання мають допомогти дитині розібратися в образі, висловити своє ставлення до нього; вони повинні допомогти вихователю зрозуміти душевний стан дитини під час читання; виявити здатність дітей порівнювати й узагальнювати прочитане [1]. Поступово діти вчаться порівнювати не тільки вчинки літературних героїв, але і свої, а також вчинки однолітків. Уявлення, отримані дітьми із художніх творів, переносяться в їхній життєвий досвід поступово, систематично.

Важлива функція моральних цінностей у тому, що вони містять зразок поведінки, а особливий виховний вплив використання художньої літератури полягає в тому, що значення моральних норм у них пояснюється не абстрактно, а на конкретних ситуаціях. Моральний урок, який діти винесуть з творів

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

художньої літератури допоможе їм отримати чіткі орієнтири у системі цінностей, закласти підвалини міцних моральних переконань, сформувати власну модель поведінки в суспільстві. Зміст творів захоплює дітей, вводить у вир цікавих подій, отримує глибокий емоційний відгук, змушує хвилюватися за діючих осіб. Саме переживання за літературних героїв викликає у дітей співчуття, милосердя, доброзичливість, гуманність, почуття радості від перемоги добра над злом.

Залучення дітей до світу художньої літератури починається ще з раннього віку у сім'ї. Це потішки, пестушки, забавлянки, колискові. У дошкільному закладі продовжується знайомство з різними жанрами дитячої літератури: приказками та прислів'ями, загадками і скоромовками, лічилками, казками, байками, легендами, поетичними творами та ін. Художнє слово призводить до великих змін в емоційній сфері дитини, сприяє появі живого відгуку, змінює ставлення до речей, перебудовує суб'єктивний світогляд.

Необмежені можливості формування моральних цінностей та емоційного розвитку мають перлини народної творчості. У творах фольклору через його героїв яскраво постає ідеал українського виховання: здорова, гуманна, культурна, щаслива людина; вільна, оригінальна та неповторна особистість. Зануваючись у казковий світ, дитина занурюється в глибини своєї душі, учиться оволодівати цим підсвідомим простором. Повернувшись до реального світу, вона почувається впевненіше, починає усвідомлювати власну спроможність упоратися з очікуваними труднощами. Байки тактовно висміюють негативні якості характеру, навчають ставитись з гумором до життя, містять повчальний зміст. Поетичні твори мають велику силу впливу на емоційний розвиток, та засвоєння ціннісних орієнтацій.

Отже, художня література активно впливає на почуття і розум дитини, забезпечує розуміння та прийняття моральних норм як єдиних правильних варіантів поведінки.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Ред. ж-лу «Дошкільне виховання», 1999. – 62 с.
2. Бех І. Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 2 (16). – С. 16-21.
3. Божович Л. І. Особистість і її формування в дитячому віці. – М., 1968. – 246 с.
4. Великий енциклопедичний словник / під ред. А. М. Прохорова. – М. : Велика всеросійська енциклопедія, 1998. – 1434 с.
5. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття»// Освіта. – 1993. – №44-46.
6. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: Навч. посіб / Т. І. Поніманська. – К. : Вища школа, 1993. – 111 с.
7. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. – М. : Просвітництво, 1968. – 371 с.
8. Ценностные ориентации личности / В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов, В. Г. Харчев, Н. П. Фетискин. – М. : Наука, 1999. – 124 с.

9. Хролець О. І. Дитяча література як засіб виховання гуманістично-ціннісних орієнтацій дітей у сім'ї / О. І. Хролець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне : РДГУ, 2005. – Вип.32. – С. 70-72.

Кір'яченко Н. Г.*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ АКТИВАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У статті розкриваються переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови і літератури як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів.

XXI століття – час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості й культури всього населення набувають вирішального значення.

Комп'ютери стрімко увійшли в різноманітні сфери повсякденної діяльності суспільства, тому широке запровадження комп'ютерної техніки у процесі навчання є важливим завданням педагогів. Сучасному викладачеві літератури вже недостатньо просто мати глибокі предметні знання, володіти практичними вміннями та навичками. Йому необхідно творчо використовувати набуті знання в нестандартній змінній ситуації, виявляти конструктивність в організації і плануванні педагогічного процесу.

Інформатизація освітнього процесу є одним із важливих шляхів пізнання світу та науки і посідає провідне місце в реформуванні освіти України. У педагогіці поняття «інформаційні навчальні технології» – не нове. Усі педагогічні технології належать до інформаційних, бо будь-який навчальний процес – це передача інформації стосовно певної предметної галузі знань. На даному етапі розвитку суспільства в поняття «інформаційні навчальні технології» вкладається новий зміст, який привнесло використання технічних засобів інформатизації навчального процесу (комп'ютерів, комп'ютерних комунікацій, різноманітних електронних пристроїв тощо).

Актуальність використання ІКТ підтверджують освітянські документи, нормативно-правові акти, постанови, укази та науково-теоретичні, методичні дослідження, праці, рекомендації, що свідчить про пильну увагу держави, науковців, психологів, методистів, а також учителів-практиків до цієї проблеми. Серед них Закон «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Державний стандарт базової і повної середньої освіти та інші.

Концепція інформаційних технологій була додана до елементу комунікації і виникла у 1980-ті роки. Наразі ІКТ включають апаратні засоби (комп'ютери, сервери, тощо) та програм-

* © Кір'яченко Н. Г.